

TESAM Akademi Dergisi

Journal of TESAM Academy

ISSN 2148-2462 / E-ISSN 2458-9217

Rusya Federasyonu'nun Dış ve Güvenlik Politikası Yaklaşımlarında 1990'lı Yıllar ve Bu Yaklaşımların Putin Dönemine Yansımaları (1991-2007)¹

The 1990's in the Foreign and Security Policy Approaches of Russian Federation and the Reflections of These Approaches to Putin Era

Aziz BALCI

Dr. Öğretim Üyesi
Ankara Bilim Üniversitesi, İnsan ve
Toplum Bilimleri Fakültesi, Siyaset
Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü.
aziz.balci@ankarabilim.edu.tr
ORCID : 0000-0002-9995-1708

Cilt / Issue: 11(2) 459-482
Geliş Tarihi: 07.11.2023
Kabul Tarihi: 23.05.2024

Atıf: Balcı, A. (2024). Rusya Federasyonu'nun dış ve güvenlik politikası yaklaşımlarında 1990'lı yıllar ve bu yaklaşımların Putin dönemine yansımaları (1991-2007). *Tesam Akademi Dergisi*, 11(2), 459-482. <http://dx.doi.org/10.30626/tesamakademi.1387644>.

¹ Bu çalışma daha önce 5. Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur

Öz

Aralık 1991'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılması ve Soğuk Savaş döneminin sona ererek Amerika Birleşik Devletleri (ABD) öncülüğünde tek kutuplu dünya düzenine geçiş yaşanması, birçok ülkenin dış ve güvenlik politikasını yeniden belirlemesine neden olmuştur. Bu süreçte SSCB'nin bölgede varisi olarak ortaya çıkan Rusya Federasyonu da (RF) gerek iç gerek dış politika anlayışında yeni düzenlemelere gitmek durumunda kalmıştır. Bu bağlamda RF'nin Soğuk Savaş sonrası ilk yıllardaki ve 1990'lı yılların devamındaki politik yaklaşımlarını farklılaştırdığı görülmektedir. 2000'li yılların başından itibaren ise Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte pragmatik ekseninde, düşünsel ve söylemsel olarak bir yeniden çok kutupluluk arayışı seslendirilmeye başlanmıştır. Bu anlamda bakıldığında Putin'in dış politika ve güvenlik yaklaşımı, 1993 yılından beri süregelen ve tartışılan politikaların bir uzantısı, fakat daha net ve kesin bir dönüşüm olmuştur. Bu çalışmada 2000'li yıllarda Putin'in iktidarı dönemindeki RF'nin dış ve güvenlik politikasının 1990'lı yıllarda başlamış olan politikaların bir devamı olduğu vurgulanmaktadır. Çalışmada RF'de 1990'lı yıllarda etkili olan siyasi elitlerin dış ve güvenlik politikasına ilişkin söylemleri analiz edilmiş ve bu yıllardaki bu söylemlerin ve tartışmaların özellikle 2000'li yılların başında Putin iktidarı ile devam ettiği hususunun ortaya koyulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rusya Federasyonu, Yakın Çevre Doktrini, Çok Kutupluluk, Soğuk Savaş Sonrası Dönem, Putin Dönemi

Abstract

The dissolution of the USSR in December 1991 and the end of the Cold War era and the transition to a unipolar world order under the leadership

of the USA caused many countries to re-determine their foreign and security policies. In this process, the Russian Federation (RF), which emerged as the heir of the USSR in the region, had to make new arrangements in both domestic and foreign policy understanding. In this context, it is seen that Russia has differentiated its political approaches in the first years after the Cold War and the rest of the 1990s. Since the beginning of the 2000s, with Putin's coming to power, a search for multipolarity has begun to be stressed again on a pragmatic axis as discursively. In this sense, Putin's foreign policy and security approach has been an extension of the ongoing and discussed policies since 1993, but a more definite transformation. In this study, it is emphasized that RF's foreign and security policy during Putin's rule in the 2000s is a continuation of the policies that started in the 1990s. In the study, the discourses of the political elites who were influential in the Russian Federation in the 1990s regarding foreign and security policy were analyzed and it was aimed to reveal that these discourses and discussions in these years continued with the Putin government, especially in the early 2000s.

Keywords: Russian Federation, Near Abroad Policy, Multipolarity, The Post-Cold War Era, Putin Era

Extended Abstract

After the end of the Cold War period with the collapse of the USSR in 1991, there has been a transition to a unipolar world system under the leadership of the USA as the winning side of the Cold War. In particular, the axis formed by the US and many Western actors with whom it is politically and economically related has become influential in the international system with the effect of the globalization wave. The Russian Federation (RF), which was established in the 1990s as the heir of the USSR in the region, tried to integrate into this new order and system through the political and economic ties offered by the US in the global system, especially in the first years of the post-Cold War period. In other words, it was seen that RF was an actor trying to engage in the unipolar international system centered in the USA in those years. Although it started to diverge from the foreign and security policy approach of this first post-Cold War period with the "The Near Abroad Doctrine" adopted in 1993, it can be said that this divergence and differentiation, at least discursively, has been realized more clearly since 1996, when the Eurasianist group started to be effective in Russian foreign policy. In this sense, it can be said that the foreign policy elite, defined as Atlanticist, was influential in Russian foreign and security policy in the early years of the 1990s, and this executive elite carried out

the foreign and security policy of the Russian Federation. Kozirev, who was influential in RF foreign and security policy in this early years of the 1990s, has been one of the most well-known names of the foreign policy elite defined as Atlanticists. With the doctrine, which came to be known as the Primakov Doctrine, the RF discursively expressed its critical thoughts towards its immediate environment and the structure of the international system. However, this discursive approach, which developed especially in the second half of the 1990s, could not be implemented in practice. Therefore, it is still not possible to talk about multipolarity in the relevant years, and only the Moscow administration criticized the structure of the international system discursively. However, towards the 2000s, the fact that Foreign Minister Primakov, who gave his name to the doctrine, became Prime Minister after serving as Minister of Foreign Affairs, continued to be a factor that maintained the critical stance of the aforementioned Russian foreign and security policy. When we look at the period that started after Putin came to power in the RF in the early 2000s, especially the first period of his rule, it is seen that the criticisms of the structure of the international system with the Near Abroad Doctrine and the Primakov Doctrine were continued as they were from the previous period. In this sense, the discourses on foreign and security policy expressed through the "Foreign Policy Concept of the RF", "RF National Security Concept" and "RF Military Doctrine" documents adopted in the first period of Putin's rule bear great similarities with the political approaches adopted in the 1990s, and moreover, it is seen that these political approaches are strongly embraced by Putin's government. In other words, the prominent points in the "RF National Security Concept Document", the "RF Foreign Policy Concept Document" and the "RF Military Doctrine Document" published in the first period after Putin's presidency are largely and in all respects in line with the principles of the Near Abroad Doctrine adopted by the RF in 1993 and the Primakov Doctrine, which has been emphasized at the rhetorical level especially since 1996, and in this sense, it is concluded that there is a clear extension of the policies tried to be pursued in the 1990s. The events that took place in the international system during this first period of Putin's rule, such as the September 11, 2001 attacks, the US invasion of Iraq, and NATO's continued enlargement by accepting new members in 2004, came to the forefront as developments that determined the RF's perspective on international politics and enabled it to adopt the aforementioned discursive statements and doctrines of the previous period. In addition, it can be said that the international economic situation in the first period of Putin's rule, in this sense, the high level

of world energy prices and the positive impact of this situation on the RF, also enabled the discourses and doctrinal statements adopted in the 1990s to be expressed in this period. Although it is not the subject of this study, since the second period of Putin's rule, which started in 2008, the doctrines announced since the 1990s and the criticism of the structure of the international system have no longer remained at the rhetorical level since 2008 and have found a response in practice.

Giriş

Uluslararası Siyaset ve Siyasi Tarih literatürüne bakıldığı zaman kavramsal olarak Soğuk Savaş döneminin, 1947 yılında Truman Doktrini'nin uygulanmaya başlandığı dönemden 1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılına kadar devam eden ve dönemin iki süper gücü olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve SSCB'nin siyasi, ideolojik, ekonomik ve kültürel birçok boyutta ele alınan rekabet durumu olduğu söylenebilir. Bu rekabet durumunda bu iki süper güç sahip oldukları nükleer kapasiteleri nedeniyle, sadece 1962 yılında gerçekleşen Küba Füze Krizi sırasında oluşan gerilim nedeniyle karşı karşıya gelmiş, nihayetinde bahsi geçen nükleer silahları kullanmaktan kaçınarak büyük bir nükleer felaketi de önlemişlerdir. Bu olay hariç tutulacak olursa, ABD ve SSCB nükleer kapasitelerini birbirlerine karşı her zaman bir caydırıcılık seçeneği olarak kullanmıştır. Diğer yandan iki ülke neredeyse bütün bir yerküre üzerinde başta istihbarat ve vekalet savaşları olmak üzere çeşitli politikalar yoluyla hareket etmişlerdir. Bu kapsamda, ABD'nin dış politikadaki motivasyonu kapitalizmin ve demokrasinin yayılması yönünde gerçekleşmişken, SSCB'nin motivasyonu bu politikanın tam olarak karşısında değerlendirilebilecek şekilde sosyalizmin/komünizmin yayılması şeklinde olmuştur. Soğuk Savaş dönemi ayrıca iki kutuplu dünya düzeni olarak tanımlanmaktadır. Bu düzenin 1991'de SSCB'nin dağılması sonrası sona ermesi küresel sistemde ABD'nin öncülüğünü yaptığı tek kutuplu bir dünya düzenini ortaya çıkarmış ve bu düzen içerisinde ABD ve ilişkili olduğu birçok politik, askeri, ekonomik kurum, küreselleşme dalgasının da bu yıllarda hız kazanmasıyla siyasi arenada hakim duruma gelmiştir. Soğuk Savaş sonrası SSCB'nin varisi durumunda Avrasya bölgesinde ortaya çıkan Rusya Federasyonu da (RF) bu yeni kurulan düzene, özellikle dönemin ilk yıllarında görevde olan ve Atlantikçi olarak değerlendirilebilecek dış politika elitlerinin söylemleri ve yaklaşımları çerçevesinde uyum sağlamaya yönelik politikalar yürütmüş, bu anlamda Batı kurumlarıyla siyasi, ekonomik birçok yönden katılımcı olmaya çalışan ve rıza gösteren bir politika geliştirmeye çalışmıştır. Fakat 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren RF iç ve dış politikasında etkili olmaya başlayan Avrasyacı grubun etkisiyle o dönem RF'nin eski Sovyet coğrafyasında etki alanları kurma politikasını ifade eden Yakın Çevre Doktrini söylemleri oluşmaya başlamıştır. Bu söylemler özellikle 2000'li yılların başından itibaren Putin'in iktidara gelmesinden sonra daha güçlü şekilde sahiplenilmeye başlanmış ve yakın çevre etki alanında RF'nin tıpkı SSCB döneminde olduğu gibi yeniden etkili olmasına, bu bölgelerde oluşabilecek olan ABD etkisine karşı bir reaksiyon geliştirilmesi politikasına yol açmıştır.

Bu şekilde Moskova yönetiminin Putin döneminde Orta Asya, Kafkasya, Ukrayna gibi bölgelerde ortaya çıkan gelişmeler karşısında ulusal çıkarına ve güvenliğine aykırı olduğu değerlendirilmesini yaptığı değişim hareketlerine yönelik önlemler aldığı görülmektedir. Bu çalışmada RF'nin 1990'lı yıllardaki dış ve güvenlik politikası bağlamında Atlantikçilik-Avrasyacılık yaklaşımları, söylem analizi üzerinden değerlendirilmiş ve bu yıllardaki bu politik söylemlerin ve tartışmaların özellikle 2000'li yılların başında Putin iktidarı ile devam ettiği hususunun ortaya koyulması amaçlanmıştır. Bu kapsamda, çalışmada "1990'lı yıllardaki RF dış ve güvenlik politikası söylemleri, özellikle 2000'li yılların ilk dönemindeki söylemler ile benzerlik taşımakta mıdır? Bu anlamda bir süreklilik arz etmekte midir?" sorularının yanıtı aranmıştır. Araştırma yöntemi olarak çalışmada Rus dış ve güvenlik politikalarında karar verici konumda olduğu değerlendirilen siyasi elitlerin söylemleri analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışma 1990'lı yıllardaki RF ve 2000'lerde Putin iktidarı dönemindeki RF'nin dış ve güvenlik politikalarının süreklilik arz ettiğini ortaya koyması noktasında literatüre katkı sunmayı hedeflemektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde 1990'lı yıllardaki RF'nin dış politikasına Atlantikçilik-Avrasyacılık ikilemi özelinde değinilmiştir. Bu bağlamda RF'de Yeltsin'in devlet başkanlığı döneminde Dışişleri Bakanlığı yapan iki isim olan Kozirev ve Primakov'un söylemleri bahsi geçen Atlantikçilik-Avrasyacılık yaklaşımları kapsamında incelenmiştir. İkinci bölümde özellikle 2000'li yılların başından itibaren Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte Rus dış politikasında ne tür değişimlerin gerçekleştiği/gerçekleşmediği ve bu kapsamda Yakın Çevre Doktrini'nin ve Primakov Doktrininin de desteklediği şekilde Putin Dönemi dış politika ve güvenlik yaklaşımlarının uygulanma sebebi araştırılmıştır. Çalışmanın sonunda RF'nin bahsi geçen doktrini ve yaklaşımları bağlamında özellikle Putin dönemiyle 1990'lı yılların dış politikalarının bir süreklilik arz edip etmediği sorusunun yanıtı aranmıştır.

Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya Federasyonu

Yeltsin'in Devlet Başkanlığı ve İlk Dışişleri Bakanı Kozirev Dönemi

Aralık 1991'de SSCB'nin resmi olarak dağılması yaklaşık yarım asırdır devam eden iki kutuplu Soğuk Savaş dönemini de sonlandırmış ve bu coğrafyada SSCB'nin varisi olarak nitelenebilecek şekilde RF doğmuştur. Rusya merkezli SSCB dağıldıktan sonra bu geniş coğrafyada önceden SSCB'ye bağlı olan birçok devlet bağımsızlığını kazanmış ve bu anlamda yeni ulus-devletler ortaya çıkmıştır. Bu yeni dönemde RF gerek iç ve dış politikada gerekse toplumsal yapıda büyük belirsizlikler yaşadığı

için, RF yönetimi ve Rus elitleri söz konusu dönemde hem iç politikada hem de Rus ulusal çıkarları ekseninde dış politikada yeni bir devlet modeli inşa etmek durumunda kalmışlardır. Bu konuda dikkat çekici politika yönelimi içeride yaşanan yoğun güç kaybına rağmen, dışarıda RF'nin büyük güç statüsünü sürdürmek için çaba göstermek olmuştur (Lynch, 2001, s. 7). Bununla birlikte özellikle Soğuk Savaş sonrası RF'de erken döneme bakıldığında temelde Batılı kurumlarla özelde ABD ile iyi ilişkiler geliştirme çabası içinde olduğu görülmektedir. RF'nin ilk devlet başkanı Boris Yeltsin'e göre ABD düşman olarak değil iş birliği yapılabilecek bir devlet olarak görülebilirdi. Bu görüşe uygun şekilde özellikle dönemin Dışişleri Bakanı Andrey Kozirev, RF'nin politikasını basit bir şekilde tanımlamıştır. Buna göre net bir şekilde, Batı ile entegrasyon politikası izlenmeliydi. Nitekim bir başka görüşe göre Batı, Soğuk Savaş'ı kazanan taraftı ve bu yüzden Batı artık güçlü olan taraf olduğuna göre yeniden rekabet etmek yerine Batılıların dostluğunu kazanmak yönünde politika geliştirilmesi uygun olurdu (Kagarlitski, 1996, ss. 78-79'dan akt., Sapmaz, 2018, s. 60).

Kozirev, 1994 yılında Foreign Affairs dergisinde yayınlanan bir makalesinde RF ve Batılı ülkelerin sahip olması gereken ilişkileri şu sözlerle ifade etmiştir (Kozyrev, 1994, s. 59):

“Ağustos 1991'de başarısız komünist darbe girişiminin hemen sonrasında Moskova'da kalabalığa hitap ederken, daha önce sadece bir fikir olan bir şeyi resmi olarak ifade ettim: Birleşik Devletler ve diğer Batı demokrasileri totaliter SSCB'nin düşmanları iken, Demokratik Rusya'nun doğal dostları ve nihai müttefikleri gibidirler. Aslında ortaklık Rusya ve ABD için en iyi stratejik seçimdir. Bu durumun reddi demokratik, açık bir Rus devletinin oluşumuna olanak sağlamanın ve istikrarsız, çatışma sonrası bir dünyanın istikrarlı ve demokratik bir dünyaya dönüştürülmesi tarihsel fırsatının kaybı anlamına gelecektir.”

Aynı dergide Kozirev 1992 yılında yayınlanan makalesinde RF'nin ekonomi politikasının nasıl olması gerektiği ile ilgili ise şu ifadeleri kullanmıştır (Kozyrev, 1992, s. 8):

“Halkımız, hükümet tarafından serbest piyasa ekonomisi, özelleştirme ve tüm ekonominin serbestleştirilmesi için alınan önlemler olmadan artık yaşayamayacağımızı anlamalıdır. Hükümetin miras aldığı arızalı ekonomik organizmayla ilgili olarak dile getirdiği teşhisin haklılığını anlamaları gerekir. Ülkeyi kurtarmak için gerçekçi önlemler almaya karar veren Rus liderliğinin siyasi cesaretini

anlamalıdır. Bu konudaki eleştiriler, ekonomi için ölüm anlamına gelen merkezi planlamaya geri dönüş dışında başka reçeteler önermiyorlar.”

Son olarak Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO'nun dönüşümü konusundaki Kozirev'in görüşleri önem arz etmektedir. Bu konuda şu görüşleri belirtmiştir (Kozyrev, 1995, s. 13):

“NATO'nun geçirmesi gereken dönüşümün özünü şöyle tanımlayabilirim: Soğuk Savaş döneminde kurulan ve Rusya'nın katılımı olmadan hareket eden bir ittifak, aslında Rusya ile yakın iş birliği içinde güvenlik ve istikrarı sağlama hedefiyle yeni bir kuruma dönüşmelidir. Aynı zamanda, NATO ile Rusya arasındaki ilişkilerin derinleştirilmesi, ittifakın dönüşümünün ayrılmaz bir parçası haline gelmelidir.”

Görüldüğü üzere dönemin RF Dışişleri Bakanı Kozirev'in görüşleri, Soğuk Savaş sonrası erken dönemdeki RF'nin, bir devlet olarak başta ABD olmak üzere Batı'nın temsil ettiği birçok uluslararası ve bölgesel kuruluşlarla karşılıklı, uyumlu ilişkiler geliştirmek yönündedir. Özellikle bu anlamda siyasi, ekonomik ve askeri güvenlik kurumları ön plana çıkmaktadır. Her konuda Batı ile iyi ilişkiler geliştirmek, Batılı kurumlarla olabildiğince bütünleşme politikasının bu dönemde RF'nin büyük güç statüsünü bir şekilde sürdürmenin anahtarı olabileceği düşünülmüş görülmektedir. RF iç ve dış politikasında Atlantikçi görüşlerin hakim olduğu bu dönemde devlet başkanı Yeltsin başta olmak üzere, özellikle Dışişleri Bakanı Andrey Kozirev bu yaklaşımın öncülüğünü yapmış ve gerek toplumsal yapının Batı idealleri ve kurumları vasıtasıyla dönüştürülmesi gerekse devletin yönetim yapısının ve iç ve dış politikanın Sovyet döneminden tamamen farklılaşacak şekilde değiştirilmesi konusunda politika üretmeye çaba göstermişlerdir.

Kozirev'in fikirleri doğrultusunda özellikle 1993 yılında ABD Başkanı Clinton ve RF Devlet Başkanı Yeltsin tarafından beyan edilen bu stratejik ortaklık yaklaşımı asla uygulanamamıştır. Rogov'a göre bu uygulanamama politikasının bazı sebepleri olmuştur. En başta iki liderin politika üretme konusundaki kişisel hataları bir yana koyulursa asıl sebepler, iki devletin bu dönemde uluslararası siyasette farklı konumları ve birbirlerine bakışlarıdır. Bu anlamda ABD ve RF'nin temel çıkarlarını uyumlu hale getirmesine imkan sağlayacak şekilde stratejik ortaklar olmasını gerektiren bir ortak düşman bu dönemde bulunmamaktadır. Nitekim hatırlanacak olursa İkinci Dünya Savaşı'nda her iki ulus ideolojik ve politik farklılıklarına rağmen ortak tehdit algılarına sahip olmuşlar ve uluslararası arenada bu

iki ulus bir ortak düşmanın varlığı dolayısıyla çıkarlarını uyumlu hale getirebilmişlerdir. Fakat Soğuk Savaş sonrası yeni dönemde böyle bir ortak düşman bulunmamaktadır. İkincisi 1990'ların dünyası ABD'nin her alanda büyük bir büyüme ivmesi yakaladığı, fakat RF'nin tersine birçok politik ve ekonomik krizle yüz yüze kaldığı bir dönemdir ve böyle bir dönemde her iki ülkenin düşündüğü çeşitli reformların yapılması zorlaşmıştır. Son olarak iki ülke arasında güç potansiyelleri yönünden büyük bir açık oluşmuş ve uluslararası sistemde büyük bir güç asimetrisi ortaya çıkmıştır. Bu durumda o dönemde dünyanın tek süper gücü olan ABD, RF'yi eşit bir güç ve ortak olarak görme konusunda hazır davranmamıştır. Bu konuda ABD, RF'nin özellikle küresel piyasalara ve sisteme entegre edilme konusundaki koşulları dikte etmiş; eski Sovyet müttefiklerini kapsayacak şekilde NATO'nun doğuya genişleme politikasını desteklemiş; bölgesel krizlerin çözülmesi noktasında RF'nin çıkarlarını göz ardı etmiş ve sadece kendi avantajına olacak şekilde stratejik askeri denge politikasını gözden geçirmiştir (Rogov, 2005, s.349). Bu nedenlerden dolayı her ne kadar Yeltsin ve Kozirev'in Atlantikçi bir siyasi görüşe sahip olsalar da özellikle 1993 yılında yakın çevresindeki Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkelerine yönelik yaklaşımlarını değiştirdikleri görülmektedir.

1993 yılında kabul edilen Yakın Çevre Doktrini ile beraber RF, önceki iki yıl Batı ile iş birliği ilişkileri bağlamında yürüttüğü BDT ülkeleri ile ilişkilerini, bu yıldan itibaren kendi çıkar alanlarını önceleyecek şekilde uygulamaya yönelik politika geliştirmeye çalışmıştır. Bu doktrin RF'nin yeni dış politika önceliği haline gelmiş ve RF'nin yakın çevresinde daha aktif bir rol alması düşünülmüştür. Bu doktrin ile bir nevi ABD'nin Monroe Doktrini'ne benzer şekilde RF, yakın çevresindeki özellikle BDT üyesi ülkeler üzerindeki konumunu diğer ülkelere kabul ettirerek bu coğrafyada nüfuzunu artırmaya çalışmaya başlamıştır. Bakıldığında RF'nin Yakın Çevre Doktrini kavramsal olarak da Rus Monroe Doktrini şeklinde de kullanılmıştır. Yeltsin'in Başkanlık Konseyi'nin bir üyesi olan Andranik Migranian, Rus dış politikasında Yakın Çevre Doktrini'ni kendisinin geliştirdiğini öne sürmekte, bunun kavramsal olarak bir "Rus Monroe Doktrini" olduğunu söylemektedir. Bu doktrin RF'nin eski Sovyet coğrafyasındaki hayati çıkarlarını ve özel rolünü tanımlamakta ve gerekli olduğunda bu çıkarları koruyabilmek için ise RF'nin özellikle askeri olarak müdahale edebileceğini savunarak meşruiyet oluşturmaya çalışmaktadır. RF Dışişleri Bakanı Kozirev ise bu dönemdeki bir demecinde eski Sovyet coğrafyasındaki muhtemel Rus nüfuzunu ön plana çıkararak, "yakın ya da uzak çevredeki devletlerin ya da uluslararası örgütlerin RF'nin bu bölgedeki barışı koruma çabasına ve gücüne sahip olmadığını" ifade

etmiştir (Shearman, 1997, s.10; Tanrısever, 2002, s.387'den akt., Sönmez, 2010, s.279). Yine 1993 yılında bu defa Yeltsin bir konuşmasında daha net ifadeler kullanmış ve eski Sovyet coğrafyasında RF'nin istikrarını garantörü olduğunu belirtmiştir. Gerek Başkan Yeltsin gerek Dışişleri Bakanı Kozirev Yakın Çevre Doktrini kapsamında RF'nin özel haklarının uluslararası alanda tanınması için çalışmalar yürütmüşler ve bu sayede Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı/Teşkilatı (AGİK/AGİT) gibi uluslararası kurumlar vasıtasıyla RF'nin "barışı koruma operasyonlarının" meşruiyetini oluşturmaya çalışmışlardır. Devamında 1994 yılında Yeltsin BM'de bir konuşma gerçekleştirmiş ve bu konuşmada RF'nin hayati çıkar alanları anlamında "yakın çevre" kavramını ön plana çıkarmış ve Kozirev bu konuşmasından dolayı RF'nin yakın çevresine yönelik dış politikasını "Yeltsin Doktrini" olarak nitelendirmiştir (Shearman, 1997, s. 11).

Primakov Dönemi

Her ne kadar 1991-1995 yılları arası dönemde Dışişleri Bakanı Kozirev'in etkisiyle özellikle 1993 yılında yakın çevreye yönelik bir güvenlik doktrini olgusu söylemsel olarak ön plana geçse de RF, bu politikasını uygulayabilecek fırsatı yakalayamamıştır. Rus dış politikasındaki asıl kırılma noktasının 1996 yılı olduğu söylenebilir. Bu yılda Devlet Başkanı Yeltsin'in Dışişleri Bakanlığı'na Yevgeni Primakov'u ataması, Rus dış ve güvenlik politikasının 1993-1995 yılları arasında başlayan eğiliminin daha net olarak yeniden tanımlanmasına neden olmuştur. Primakov'dan önce Rus dış ve güvenlik politikası selefi Kozirev'in etkisiyle her ne kadar 1993 yılından itibaren birtakım değişimler seslendirilmeye başlanmışsa da çoğunlukla liberal ve Avrupa-Atlantik ekseninde şekillenmiştir. Kozirev dönemindeki bu yönde yürütülen bir politika RF'nin liberal Batılı ülkeler kategorisinde olmasını sağlamak için gereken reformları gerçekleştirme ihtiyacından ileri gelmiştir. Fakat bu reformlar, özellikle ekonomik yönlü olanlar, beklenen olumlu ekonomik etkiyi yaratamamış aksine büyük sosyal maliyetlere sebep olmuştur. Ekonomik boyutun getirdiği etkiyle ortaya çıkan RF'nin Batı ile ilişkilerinde yaşadığı bu hayal kırıklığı, ABD'nin NATO'yu Doğu Avrupa ülkelerine yaymayı amaçlayan faaliyetlerinin yoğunlaşmasıyla da artmış ve bu anlamda işe askeri ve güvenlik boyutu da eklenmiştir. Bu durumda Primakov'un etkili olduğu 1996 yılından itibaren dış ve güvenlik politikası yeniden değerlendirilmiş, temel öncelikler değişmiş ve ana eksen artık pragmatizm olmuştur. Pragmatizm politikası da sonraki yıllarda özellikle Putin döneminin temel karakteristik özelliklerinden birini oluşturmuştur. Primakov döneminde RF'nin karşılaştığı dünya,

ülkenin uluslararası sistemdeki yerinin yeniden tanımlanması gereken bir dünya olarak görülmüştür. Primakov'un çok kutuplu bir politika için Avrupa-Atlantik yönünü terk etmesi, RF'nin değişmeyen, ancak Kozirev ve Yeltsin tarafından göz ardı edilen ulusal çıkarlarının daha doğru bir şekilde tanınması şeklinde okunmuştur (DeLong, 2020, ss.308-309). Dolayısıyla 1996 yılında Primakov'un Kozirev'in yerine Dışişleri Bakanı olarak atanması, geniş çevreler tarafından Rus diplomasisinde Batı yönlü politikalardan Avrasya yönlü politikalara doğru değişimin sinyalleri olarak görülmüştür. Özellikle eski Sovyet uydu devletleri olan Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti gibi ülkelerin NATO'ya üye olma olasılıkları, bu anlamda NATO'nun doğuya doğru genişlemesi RF'nin temel jeopolitik eğilimlerinin zedelenmesi olarak algılanmıştır. Bu şartlarda Primakov'un göreve gelmesi önemli bir değişim olarak okunmuştur. Bununla birlikte Primakov'un biyografisine bakıldığında kendisinin Sovyet dış politikası ve istihbarat örgütleri ile derin bağları olduğu, dahası SSCB zamanında KGB'de önemli görevler yürütmüş olması gibi durumlar, Avrasya bölgesinde RF'nin "küresel güç" pozisyonunu yeniden güçlendirmeye yönelik politikalara odaklanılacağına işaret etmiştir. Bu da Kozirev döneminin RF'nin ulusal çıkarlarını korumanın liberal demokratik ilkelerden geçtiği tezinin terk edilmesine neden olmuştur (Lynch, 2001, s. 9). Primakov, ABD'nin öncülüğünü yaptığı NATO'nun Doğu Avrupa'ya doğru genişleme politikasını RF için bir güvenlik tehdidi olarak algılamış ve eski Sovyet devletlerinin de NATO ile yakınlaşma politikaları uygulamasını eleştirmiştir. Bu anlamda Avrasyacılık fikrini savunduğu düşünülen Primakov, Avrasya coğrafyasında ABD'nin etkisinin azaltılmasını önermiş ve bu bölgedeki ülkelerle çeşitli ittifaklar kurularak bu etkinin azaltılabileceğini değerlendirmiştir (Yılmaz, 2019, s. 55). Bu politikanın Kozirev'in son döneminde başlamış olan "yakın çevre" politikasının bir uzantısı olduğu söylenebilir. Fakat Kozirev döneminde özellikle 1993 yılında başlayan bu politika Primakov döneminde bir doktrin halini alarak daha net olarak ifade edilebilmiştir.

Primakov döneminde ulusal çıkar yönlü politikaların daha realist eksende tanımlanmasıyla birlikte çok kutupluluk arayışının ortaya çıktığı görülmektedir. Çok kutupluluk anlayışı 1993 yılından itibaren ABD ve RF arasındaki yakın iş birliğinin bozulduğu yıllarda Yakın Çevre Doktrini ile birlikte ABD'nin hegemonyasına ve tek kutuplu sistemine direnç göstermek anlamında Kozirev döneminde düşünülmeye başlanmış olsa da Primakov'un, özellikle Dışişleri Bakanı olarak bu durumu daha net şekilde

devam ettirme çabası içinde olduğu söylenebilir². Rus Dış İstihbarat Servisi Direktörü iken Primakov, Batı'nın RF ile ilişki seçeneklerinin taslağını çizmiştir. Buna göre iki karşıt seçenek bulunmaktaydı: "Eşit bir ortak olarak Moskova ile iş birliği politikası uygulamak veya RF'ye çok sınırlı çıkarları ve görevleri olan bir ülke rolünün verildiği "tek kutuplu" bir dünya sistemi içinde politika üretmek". Aslında bakıldığında Primakov, selefi Kozirev'in dış politikasını Batı'ya her ne şekilde olursa olsun katılma girişimlerinin RF'nin ulusal çıkarlarını ABD'nin istekleri doğrultusunda şekillendirdiğini belirterek ve bu politikanın RF'nin ulusal çıkarlarının altını oyduğu iddiasıyla eleştirmiştir. Öte yandan Primakov'un bir doktrin şeklinde sunduğu ve Amerikan hegemonyasını dönüştürmeyi amaçlayan çok kutupluluk yaklaşımı, ABD ve Batılı kurumlar ile direkt olarak bir çatışma ve karşılaşmayı gerektirmeyen, RF'nin çıkarlarına saygı gösterilen ve ABD'nin çeşitli sorunların çözümünde tek taraflı şekilde hareket etmesini engelleyecek şekilde Moskova ve Washington arasında daha eşit bir ilişki düzeni oluşturulmasını önceleyen bir yaklaşım olarak görülmektedir (Ambrosio, 2001, s. 53).

Bu çerçevede bakıldığında, Primakov Doktrini ABD'nin domine ettiği tek kutuplu dünya sisteminin RF için açıkça kabul edilemez olduğunu belirtmiş ve Rus dış politikası için şu ilkeleri önermiştir:

RF, ABD'nin; bu anlamda tek bir küresel güç merkezinin, domine ettiği tek kutuplu bir dünya sisteminin kabul edilemez olduğunu belirtmekte ve bunun yerine Rus dış politikasının, büyük güçler arasındaki bir uyumla yönetilen çok kutuplu bir dünya sistemine doğru yönelmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bu büyük güçler arasında ise RF, Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), Hindistan ve ABD olabilmektedir.

Bu vizyona göre RF, ABD ile tek başına rekabet etmeyi denememeli, diğer büyük güçlerin yardımıyla ABD'yi sınırlamaya çalışmalı ve uluslararası toplumun karşılaşabileceği sorunlar karşısında kendisini özellikle uluslararası kurumlar içerisindeki oy ve veto yetkisi nedeniyle vazgeçilmez bir aktör olarak benimsemelidir.

Çok kutupluluk adına bir başka argüman ise tek kutuplu bir sistemin özü itibariyle istikrarsız bir dünya olduğudur. Çok kutupluluk bu görüşe göre, hegemon tarafından keyfi ve tek taraflı şekilde kullanılan gücü

2 Bu konuda vurgulanması gereken husus, uluslararası sistemde çok kutupluluğun bu dönemde sadece söylemler aracılığıyla idealize edilmeye başlanmış olması ve söz konusu dönemde reel olarak çok kutupluluktan bahsetmenin hala mümkün görünmemesidir. Bu anlamda söylenebilir ki uluslararası sistemde esasen 2007 yılı sonrası dönemde tek kutupluluktan çok kutupluluğa doğru gelişmelerin yaşandığı görülmüştür.

dengeleyen ve kontrol eden bir mekanizma sağlayacaktır.

Moskova yönetimi, Post-Sovyet alandaki üstünlüğü konusunda ısrar etmeli ve bu bölgedeki eski Sovyet ülkeleri ile RF'nin liderliğini yaptığı bir entegrasyon projesi uygulanmalıdır.

RF, NATO genişlemesine karşı çıkmalıdır. Bu anlamda ABD liderliğindeki uluslararası düzeni ve transatlantik kurumları zayıflatmak konusundaki çaba diğer bir politikadır.

Yukarıdaki maddede belirtilen büyük güçler arasındaki uyum konusunda özellikle ÇHC ile kurulan ortaklık RF'nin temel politikalarından biri olmalıdır (Rumer, 2019).

1996 yılında Primakov'un önerdiği bu doktrin içerdiği Yakın Çevre Doktrini ve tek kutuplu bir sisteme karşı çok kutuplu bir sistem arayışı, Primakov'dan sonraki liderleri de oldukça etkilemiş ve bu anlamda sürdürülebilirliği sağlanmaya çalışılmıştır. Bu konuda 2000'li yılların başından itibaren Putin yönetimi Primakov'un düşüncelerini ve dış politika esaslarını kaldığı yerden devam ettirmek istemiştir. Bununla birlikte şu hususun altı çizilmesi gerekir ki, belirtildiği üzere 1993 yılından itibaren bir politik değişimin başladığı varsayılsa da özellikle 1996 yılından itibaren Avrasyacı olarak nitelenebilecek Primakov'un önce Dışişleri Bakanı sonra 1998'de Başbakan olarak atanması büyük oranda RF dış ve güvenlik politikasının geleceğini belirlemiştir³. Diğer yandan bir bütün olarak bakıldığında 1990'lı yıllar süresince RF ile başta ABD olmak üzere Batılı aktörler arasındaki asimetric güç ilişkilerinin, RF'nin ilgili doktriner söylemleri çoğunlukla idealize edebilmesine imkan tanıdığı söylenebilir. (Hamzaoğlu, 2020'ye göre) Primakov Doktrini'nin temel ilkelerinden biri olan NATO'nun doğuya genişlemesine karşı çıkılması ve engellenmesi ilkesi, 1996-1997 yılları arasındaki NATO'nun genişlemesi konusundaki pazarlıklar ve 1997 ve 1998 yıllarında NATO'nun Irak ve Kosova krizlerindeki tutumu ile ciddi sınavlardan geçmiştir. Sonuç olarak özellikle 1999 yılında

3 Primakov Doktrini'nin önerdiği ilkelerden özellikle çok kutupluluk arayışı ilkesinin, 1998 yılında Primakov'un Başbakan olarak atanmasını takiben uygulanma girişimlerinin olduğu da görülmektedir. Bu dönemde Primakov, RF, Hindistan ve ÇHC'nin bir araya gelerek oluşturdukları "RIC" kurumunun hayata geçmesine öncülük etmiş ve bu ülkeler arasında bir "stratejik üçgen" oluşumuna katkı sunmuştur. Devamında bu kuruma Brezilya'nın da dahil olmasıyla RIC, BRIC'e dönüşmüştür. 2011 yılına gelindiğinde ise Güney Afrika'nın da gruba dahil olmasıyla bu yapının adı BRICS olarak belirlenmiştir (Alım, 2019, s.57). Dolayısıyla tek kutuplu sisteme karşı çok kutuplu sistem arayışının, vurgulandığı üzere 2000'li yılların başından itibaren Putin yönetimi ile devam ettiği görülmektedir.

NATO'nun genişlemesine engel olunamamış, bu yıllardaki Kosova sorunu konusunda da RF bir geri adım atmak durumunda kalmıştır (Hamzaoğlu, 2020, s. 291). RF'de önemli Senatörlerden Pushkov'a göre RF'nin NATO'nun politikasını engellemekteki başarısızlığının nedeni "RF'nin 1990'lı yılların sonunda ABD gücünü dengeleme imkanının" olmamasıdır. Primakov'un dış politika görüşlerinin doğru ve tutarlı olduğunu belirten Pushkov, ABD'nin bu dönemde IMF aracılığıyla RF'ye fon sağlamanın ve borçlarını yapılandırması noktasındaki belirleyici tutumunun Primakov doktrininin uygulanmasını sınırladığını ifade etmiştir (Pushkov, 2018, ss. 15-78'den akt., Hamzaoğlu, 2020, s. 291).

Öte yandan RF bu dönemde eski Sovyet Cumhuriyetlerini de kendi liderliği altında bir arada tutabilecek organizasyonlar kurmak için çeşitli projeler önermiştir. Bakıldığında Kremlin'in öncülüğünde birçok siyasal, askeri, ekonomik birlik bu dönemde mevcut olsa da tüm eski Sovyet Cumhuriyetleri'ni bir çatı altında birleştirecek şekilde bir organizasyon kurma fikrinin başarısız olduğu düşünülmektedir. Bu konuda bu başarısızlığın nedeni İsmayıl'a göre "Rusya'nın eski Sovyet Cumhuriyetleri'ne emperyalist yaklaşımı ve devletlerin Kremlin ile ilişkilerindeki güven eksikliğidir." Aynı zamanda özellikle başta ABD olmak üzere Batılı devletlerin eski Sovyet Cumhuriyetleri'ne olan RF'den bağımsız birlikler kurma yönündeki desteklerinin de RF'nin bu devletlerin tümünü kapsayan bir birlik kurma politikasını engellediği belirtilmektedir (İsmayıl, 2016, s.132). Bununla birlikte bahsedildiği üzere RF'nin eski Sovyet Cumhuriyetleri'nin hepsini kendi liderliği altında tek bir çatıda tutabilecek kurumlar oluşturamamasına rağmen, yine de bazı organizasyonlar oluşturmakta başarılı olduğu görülmektedir. Örneğin, "Beşler" olarak tanımlanan RF, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan önemli bir bütünleşme politikası yürütmüşlerdir. Mart 1996'da Rusya, Belarus, Kazakistan ve Kırgızistan arasında "Bağımsız Cumhuriyetler Topluluğu Anlaşması" (The Treaty of Community of Independent Republics) imzalanmış ve bu anlaşmayı bir gümrük birliği anlaşması izlemiştir. Anlaşmaya sonrasında 1998 yılında Tacikistan da katılmıştır. Bununla birlikte diğer Bağımsız Devletler Topluluğu üyesi olan ülkelerin bazılarının RF ile ilişkileri tam olarak sıkı bir ilişkiye dönüşmemiştir. Bu ülkelerden özellikle Ukrayna, Moldova, Gürcistan ve kısmen Ermenistan'ın bu yıllarda NATO'ya yönelik artan bir sempati gösterdiği belirtilirken, Özbekistan ve Türkmenistan'ın kendi jeopolitik durumlarını geliştirme çabası bağlamında daha bağımsız bir politikayı tercih ettiği vurgulanmaktadır (Kolossoff ve Turovsky, 2001, ss.154-155). Dolayısıyla tüm bu bilgiler sonucunda 1990'lı yıllara genel bir çerçeveden ve kutupluluk ilişkileri bağlamında da bakıldığında ABD'nin liderliği

altında şekillenen tek kutuplu sistemin bu on yıl süresince büyük oranda ve güçlü şekilde devam ettiği ve ABD'nin özellikle askeri olarak NATO gibi örgütlerin, siyasi ve ekonomik olarak ise AB gibi bölgesel kurumların üzerindeki etkisini kullanarak liderliğini sürdürmeye devam ettiği söylenebilir.

2000'li Yılların İlk Dönemi ve Putin İktidarının Önceki Dönem ile Benzerlikleri

Vladimir Putin'in 2000 yılında Devlet Başkanı olarak göreve başlaması, RF'nin iç ve dış politikasında önemli değişimler yaşamasına neden olmuştur. Özellikle 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren önceki bölümde de anlatıldığı üzere, Primakov'un Dışişleri Bakanı olmasından sonraki süreçte kabul edilen başta ABD olmak üzere Batılı kurumları dengeleyebilme ve rekabet edebilme stratejisine dayalı politikalara, Putin'in göreve başlamasından sonra daha belirgin şekilde devam edilmesine çalışılmıştır (Balci, 2021, s. 128). Putin'in göreve başlamasının ardından 2000 yılında üç önemli belge yayınlanmıştır. Bunlar; "RF'nin Dış Politika Anlayışı", "RF Ulusal Güvenlik Konsepti" ve "RF Askeri Doktrini"dir. Bu üç belge bütüncül olarak incelendiğinde belgelere genelde 1993 yılındaki gelişmeler bağlamında özelde Primakov Doktrini ile benzerlikler açısından bakıldığında şu hususlar ön plana çıkmaktadır:

RF Ulusal Güvenlik Konsepti Belgesi'nde:

Dünyadaki duruma, uluslararası ilişkiler sisteminin dinamik bir dönüşümü damgasını vurmaktadır. İki kutuplu çatışma çağının sona ermesinden bu yana, birbirini dışlayan iki eğilim görülmüştür. Birincisi; önemli sayıda devletin ve onların entegrasyon kurumlarının giderek daha güçlü ekonomik ve siyasi konumlarından ve uluslararası ilişkiler üzerinde çok taraflı kontrol mekanizmalarının geliştirilmesinden oluşmaktadır. Ekonomik, siyasi, bilimsel ve teknolojik, çevresel ve bilişsel faktörler gittikçe artan bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, RF çok kutuplu bir dünyanın oluşumunu amaçlayan ideolojinin gelişimine katkı sağlayacaktır. İkincisi; ABD önderliğindeki gelişmiş Batılı devletlerin uluslararası toplum üzerindeki egemenliğine dayalı bir uluslararası ilişkiler yapısı kurma girişiminde kendini göstermektedir ve bu durum küresel politikadaki problemlerin çözümünde uluslararası hukukun temel normlarını çiğneyecek şekilde askeri güç kullanımını da içeren tek taraflı bir politikayı ön görmektedir. RF, yüzyıllara dayanan tarihi ve zengin kültürel gelenekleri ile dünyanın en büyük uluslarından biridir. RF, karmaşık uluslararası duruma ve kendi iç zorluklarına rağmen, büyük ekonomik, bilimsel ve teknolojik ve askeri potansiyelinin yanı

sıra Avrasya kıtasındaki benzersiz stratejik konumu sayesinde küresel süreçlerde önemli bir rol oynamaya devam edecektir.

Bazı devletler, RF'nin siyasi, ekonomik, askeri ve diğer alanlardaki konumunu zayıflatmak için giderek daha fazla çaba sarf etmektedir. Uluslararası ilişkilerdeki önemli konuları ele alırken RF'nin çıkarlarını göz ardı etmeye çalışmak, uluslararası güvenliği, istikrarı ve uluslararası ilişkilerdeki olumlu gelişmeleri baltalayabilecektir (Melville ve Shackleina, 2005, ss. 129-130).

Uluslararası ilişkiler bağlamında RF'nin ulusal çıkarları egemenliğin korunması ve çok kutuplu bir dünyada büyük bir güç ve bir etki merkezi olarak RF'nin konumunu güçlendirmektir. Bu çerçevede bütün uluslarla ve kurumlarla her şeyden önce "RF'nin geleneksel müttefikleri" olan BDT üyesi ülkelerle eşit ve karşılıklı fayda içeren ilişkiler yürütülmelidir.

RF Dış Politika Anlayışı Belgesi'nde:

Tek taraflı eylem stratejileri uluslararası durumu istikrarsız hale getirecek, çeşitli gerilimleri artıracak ve silahlanma yarışını hızlandıracaktır. Bununla birlikte bu türden tek taraflı politikalar ilgili devletlerin siyasi, etnik, dini olmak üzere çeşitli devlet-içi sorunlarını ağırlaştıracaktır. Bu anlamda, uluslararası hukuk mekanizmalarını göz ardı ederek bir güç kullanımına başvurmak, ilgili çatışmaların altında yatan derin sosyo-ekonomik problemleri ortadan kaldırmayacaktır.

Bu çerçevede RF, çağdaş dünyanın çeşitliliğini yansıtacak şekilde çok kutuplu bir uluslararası ilişkiler sisteminin gelişimini teşvik etmektedir.

Çıkarların ortak uyumu ve karşılıklı olarak dikkate alınması, bir dünya düzeninin etkinliğini ve güvenilirliğini garanti edecektir. 21. Yüzyılın küresel düzeni, kilit sorunların ortak çözümüne yönelik mekanizmalara, hukukun üstünlüğüne ve uluslararası ilişkilerin büyük ölçüde demokratikleşmesine dayanmalıdır (Andrei Melville ve Shackleina, 2005, s. 91).

RF, NATO'nun Avrupa kıtasındaki rolünü kabul etmekle birlikte, ittifakla iş birliğinin önemini de öne çıkarmaktadır. Bu anlamda yapıcı bir etkileşime açık olduğu belirtilmektedir. Bu türden bir etkileşim için 27 Mayıs 1997 tarihli RF ile NATO arasındaki karşılıklı ilişkiler, iş birliği ve güvenliğe ilişkin Kurucu Senet'e atıf yapılmaktadır. Aynı zamanda NATO'nun siyasi ve askeri yönergelerinin RF'nin güvenlik çıkarlarıyla uyumlu olmadığı ve bazı durumlarda bu çıkarlara aykırı olduğu değerlendirilmektedir. Bu anlamda RF ve NATO arasında üretken ve yapıcı iş birliği, tarafların karşılıklı çıkarlarına saygı gösterilmesi

koşuluna bağlanmaktadır (Andrei Melville ve Shakleina, 2005, s. 99).

Asya kıtası RF tarafından yürütülen dış politikanın tümünde artan bir öneme sahiptir. Bu kapsamda RF'nin Asya kıtasındaki Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Forumu (APEC), Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) ve özellikle RF'nin aktif katılımıyla oluşturulan Şanghay Beşlisi uluslararası organizasyonlara katılım noktasında öne çıkarılmaktadır.

Rus dış politikasının Asya'daki önemli görevlerinden birinin Asya'nın gelişen güçleri olan ÇHC ve Hindistan ile dostane ilişkiler kurmak olduğu belirtilmektedir. RF ve ÇHC'nin dünya siyasetinin temel sorunlarına yönelik yaklaşımlarının örtüşmesinin, bölgesel ve küresel istikrarın temel dayanaklarından biri olduğu vurgulanmakta ve temel politikanın, daha önce olduğu gibi, ekonomik etkileşimin kapsamını siyasi ilişkiler düzeyiyle uyumlu hale getirmek olduğu ifade edilmektedir (Andrei Melville ve Shakleina, 2005, ss. 100-101).

RF Askeri Doktrini Belgesi'nde:

Temel dış tehditler, uluslararası güvenlik problemlerinin çözümü noktasında RF'nin çıkarlarını göz ardı etme / ihmal etme girişimleri ve çok kutuplu bir dünyada bir etki merkezi olarak güçlenmesini reddetmektir.

RF'nin askeri güvenliğine zarar verecek şekilde askeri blokların ve ittifakların genişlemesi,

RF'nin gerek ülke içinde gerekse yabancı devletlerin sınırları içindeki askeri üslerine saldırılar ya da provokasyonlar,

Yabancı devletlerdeki RF vatandaşlarının meşru çıkarlarını, haklarını, özgürlüklerini bastırmak ve ayrımcılığa tabi tutmak,

Uluslararası terörizm (Andrei Melville ve Shakleina, 2005, ss. 107-108).

RF'nin karşılaştığı dış tehditler olarak sunulmaktadır.

NATO'nun RF sınırlarına doğru genişlemesi önceki yıllarda olduğu gibi Putin iktidarının ilk yıllarında da Moskova yönetimi açısından bir güvenlik tehdidi olarak algılanırken, özellikle NATO'nun bu yıllarda eski Sovyet Cumhuriyetleri olan Baltık ülkelerini de birliğe dahil edip genişlemesinin, büyük ölçüde RF-ABD ilişkilerindeki 11 Eylül saldırıları sonrası oluşan bir yumuşama sonucu meydana geldiği değerlendirilmektedir. Dolayısıyla NATO'nun genişlemesine RF bu dönemde hala karşı olmaya devam etmektedir. Nitekim, RF içindeki güvenlik ile ilgili çeşitli birimler genişleme politikalarını "NATO'nun

RF'yi yeniden çevreleme girişimi" olarak değerlendirmektedir. Putin de bu dönemdeki bir konuşmasında NATO'nun genişlemesinin yeni güvenlik tehditlerine cevap vermediğini" ifade ederek NATO'nun genişlemesine sıcak bakmadıklarını belirtmiştir (Purtaş, 2005, s.15).

Bununla birlikte Putin'in iktidarının ilk dönemindeki dış ve güvenlik politikası her ne kadar 1993 yılından beri süregelen söylemlerin ve politikaların bir uzantısı ve devamı olsa da bazı noktalarda daha net dönüşümlerin olduğunu belirtmek de gereklidir. Bu bağlamda bir değerlendirmeye göre Putin, Prince ve Pauper'ın dönemine bir son vererek Rus dış ve güvenlik politikasına damgasını vurmuştur. Bahsi geçen dönem RF'nin özellikle geç Sovyet dönemindeki ABD ile olan ilişkilerini temsil etmektedir. Değerlendirmeye göre Rusya, her ne kadar ABD bu düşünceye katılmasa da kendi çıkarlarına önem vererek ve müttefikleri ile birlikte hareket ederek büyük bir güç olabilirdi. Bu düşünce ise yine değerlendirmeye göre Putin Doktrini'nin merkezinde yer almaktadır (Kipp, 2011, ss. 103-104).

Bu bilgiler ışığında RF, algıladığı tehditlere karşı kendini koruyabilmek adına şu şekilde bir politika geliştirmeyi planlamıştır (Melville ve Shakleina, 2005, s. 109):

"Rusya Federasyonu, askeri güvenliğini nasıl koruyacağını hukukun üstünlüğü ilkesi gereğince ve gelişen demokratik bir devlet bağlamında, sosyo-ekonomik reformlar yürüterek, eşit ortaklık ilkesini ön plana çıkararak, karşılıklı fayda çerçevesinde, uluslararası ilişkilerde iyi komşuluk kurarak, bütüncül ve kapsayıcı bir uluslararası güvenlik sistemi inşa ederek ve bu şekilde dünya genelinde barışı koruyup güçlendirerek gerçekleşeceğini düşünmektedir".

Bütün bu bilgiler, demeçler analiz edildiğinde görülecektir ki; Putin'in göreve başlamasının ardından ilk dönemde yayınlanan RF Ulusal Güvenlik Konsepti Belgesi, RF'nin Dış Politika Anlayışı Belgesi ve RF Askeri Doktrini Belgesi'ndeki öne çıkan hususlar, RF'nin 1993 yılında kabul ettiği Yakın Çevre Doktrini ve özellikle 1996 yılından itibaren söylemsel düzeyde vurgulanan Primakov Doktrini'nin ilkeleriyle büyük oranda bağdaşmakta ve bu anlamda 1990'lı yıllarda takip edilmeye çalışılan politikaların net bir şekilde uzantısı olarak görülmektedir. Dahası Putin, 2000 yılında göreve başladıktan sonraki iktidar sürecinde seleflerine oranla daha aktif bir dış politika izlemeye başlamıştır. Almanya, İtalya, İngiltere gibi Batı ülkelerini ziyaret etmiş, G8 bünyesindeki toplantılara katılmıştır. Ayrıca NATO'nun ve AB'nin genişleme politikalarını kınayan açıklamalar yapmıştır. Putin yönetimi SSCB'nin de müttefikleri olan

Kuzey Kore ve Küba ile de yapıcı ilişkiler kurmak noktasında adımlar atmıştır (Peterson, 2001, s. 17). Bu anlamda Putin, Rus dış politikasında Primakov Doktrini'nin bir uzantısı olarak kabul edilebilecek şekilde ABD'yi dengeleyebilmek, kendi ulusal çıkarlarını uluslararası kuruluşlar nezdinde sunabilmek ve sistem içerisinde eşit bir aktör olarak kabul edilebilmek amacıyla, dış politikada aktif bir rol oynamaya başlamıştır. Bu noktada Putin'in iktidarının ilk dönemindeki "pragmatizm ekseninde bir yeniden çok kutupluluk arayışının" belirtilen bu politikalarla uygulanmaya çalışıldığı söylenebilir.

Putin'in iktidarının ilk dönemindeki uluslararası arenada gerçekleşen önemli olaylara ve bu olaylar nezdinde RF'nin bahsi geçen söylemlerinin ne şekilde karşılık bulduğuna yukarıdaki bilgiler ışığında bakıldığında şu konulardan söz edilmesi mümkündür: Her ne kadar 11 Eylül 2001'de ABD'ye yönelik gerçekleşen terör saldırılarında Moskova yönetimi Washington'un teröre karşı savaşında destek vermiş ve özellikle Orta Asya ülkelerinde askeri birlikler buldurmasına rıza göstermiş olsa da (Rogov, 2005, s.355) ABD'nin 2003'te gerçekleştirdiği Irak işgali için farklı bir tutum ve söylem takınmıştır. ABD'nin Irak'a Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) kararı olmadan tek taraflı bir kararla müdahale etmesi üzerine RF, ABD ile ilişkilerini gözden geçirme politikasına yönelmiştir. Bununla birlikte bu olay özelinde RF'nin Avrupa ile ilişkilerine bakılması da Putin yönetiminin Primakov Doktrininde de vurgulandığı üzere çok kutuplu bir sistem talebini öne çıkarması açısından değerlidir. Bu çerçevede RF'nin AB'nin iki büyük ülkesi olan Almanya ve Fransa ile paylaştığı söylemsel ve fikirselle iş birliği geçici de olsa bir "Paris-Berlin-Moskova eksenini" oluşmasına neden olmuştur. ABD'nin Irak işgali sürecinde bahsedildiği üzere ABD'nin BMGK kararı olmadan tek taraflı bir kararla Irak'a müdahale etmesi, bu eksenini oluşturmuş olup; söylemsel ve fikirselle iş birliği özelinde Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac ve Rusya Devlet Başkanı Putin'in, Schröder yönetimindeki Almanya'ya ABD'nin Irak'a yönelik rejim değiştirme politikasının karşısında olması konusunda destek vermeleri, önemli bir gelişme olarak ortaya çıkmıştır. Bu anlamda geçici de olsa "Paris-Berlin-Moskova eksenini" oluşumunun uluslararası sistemde çok kutupluluk söylemine yer açması ve kavramsal bir içeriğe dönüşmesinde önemli bir rolü olduğu vurgulanmaktadır. Dolayısıyla RF'nin gerek Primakov Doktrini özelinde gerekse Putin yönetiminin Dış Politika Anlayışı belgesi bağlamında öne çıkarıldığı üzere uluslararası sistemde ABD'yi dengeleyebilmek ve sınırlayabilmek adına çok kutupluluk yaklaşımı, bu iş birliği ile geçici de olsa bir şekilde gerçekleşmiş görünmektedir. 2004 yılına gelindiğinde ise NATO'nun üç eski SSCB üyesi olan Letonya, Litvanya ve Estonya'yı üyeliğe kabul

etmesi ve RF'nin algıladığı şekilde NATO'nun doğuya yani Rusya sınırlarına doğru genişlemesinin devam etmesi Kremlin yönetiminin ulusal güvenlik tehdidini artıran bir gelişme olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca yine bu dönemde 2003-2005 arası yıllarda Rusya'nın "yakın çevre" olarak kabul ettiği Kafkasya ve Orta Asya bölgesinde sırasıyla Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da RF'nin bakış açısıyla Rusya karşıtı renkli devrimlerin yaşanması RF ve ABD arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine neden olan gelişmeler olarak görülmüştür (Erşen, 2018, s.152; Hamzaoglu, 2022, ss. 225-226).

Putin'in 2000 yılında başlayıp 2008 yılında sona eren ilk iktidar dönemi içinde son olarak söylenmesi gereken bir başka önemli husus, özellikle 2007 yılından itibaren başlayan dönüşüm olmuştur. Putin'in iktidarının 2008 sonrası dönemi bir başka çalışmanın konusu olmakla birlikte, özellikle bu noktada 2007 yılında yaşanan bir gelişmeden bahsetmek anlamlı görülmektedir. Yakın Çevre Doktrini ve Primakov Doktrini'nin özellikle çok kutupluluk söylemi ve yaklaşımına benzer şekilde 2007 yılında Münih'te düzenlenen Güvenlik Konferansı sırasında Putin, ABD'nin tek kutuplu dünya politikasını eleştirmiş ve bu konferansta güçlü söylemler yoluyla "yeniden çok kutuplu dünya" vurgusu yapmıştır (Putin, 2007). Çok kutuplu dünya vurgusu, bu vurgu içinde özellikle RF'nin uluslararası kurumlar içerisindeki rolü, RF'nin dış ve güvenlik politikasında ve dünya düzeni algısında Putin döneminin önceki dönem olan 1990'lardan bir kopuş değil, aksine bir süreklilik arz ettiğini gösterir niteliktedir. Sadece Putin dönemindeki dönüşümün önceki döneme göre daha net şekilde görülür hale gelmeye başladığı söylenebilir. Bununla birlikte yine Münih Güvenlik Konferansı'nda yeni dönemde küresel ekonomik sistemde yeni güç merkezlerinin ortaya çıktığının belirtilmesi de çok kutuplu dünya vurgusuna bir bakış olarak görülebilmektedir.

Sonuç

Soğuk Savaş döneminin sona ermesi yeni dünya düzenini tek kutuplu bir sistem haline dönüştürürken, ABD bu sistemin tek lideri olarak ortaya çıkmıştır. Bu yeni düzen içerisinde ABD küreselleşme dalgasının da etkisiyle siyasi, ekonomik, kültürel olarak değerlendirilebilecek birçok boyutta hegemon bir aktör olarak sistemi domine etmeye güçlü şekilde devam etmiştir. SSCB'nin dağılışıyla birlikte bu bölgede ortaya çıkan RF ise Soğuk Savaş sonrası dönemin özellikle ilk yıllarında ABD'nin küresel sistem içerisinde sunmuş olduğu bahsi geçen siyasi, ekonomik bağlar ile bu yeni düzene, sisteme entegre olmaya çalışmıştır. Nitekim dönemin RF Dışişleri Bakanı Kozirev'in demeçlerine, söylemlerine

de bakıldığında bu yeni dönemde Batı'nın üstünlüğünü kabul etmek, onların dostluğunu kazanmak, RF'yi siyasi, ekonomik, askeri birçok yönden reforme etmek RF'de gerek iç siyasi düzlemde gerek dış ve güvenlik politikalarında öne çıkaran gelişmeler ve politikalar olmuştur. Fakat, 1993 yılında meydana gelen gelişmeler ve ABD-RF ilişkilerinin istenilen düzeye getirilememesi karşısında RF'nin Yakın Çevre Doktrini ilan ettiği ve ulusal çıkarlarını ve dış politika anlayışını bu doktrin doğrultusunda güncellediği görülmüştür. Dahası 1996 yılından itibaren Rus dış politikasında Avrasyacı kimliğe sahip olduğu değerlendirilen Primakov'un, Atlantikçi olduğu düşünülen Kozirev'in yerine Dışişleri Bakanlığı'na atanması, RF'nin sisteme ve dünya düzenine bakışını daha net şekilde değiştiren etkenlerin en önemlilerinden olmuştur. Özellikle Primakov'un ABD'nin domine ettiği tek kutuplu dünya düzenine yönelik eleştirileri, bu düzenin yerine ikame edilebilecek çok kutuplu sistem önerisi, bu öneri kapsamında RF'nin liderliğini öne çıkarması, NATO'nun doğuya doğru genişlemesine karşı çıkılması gibi söylemler, RF'nin 1996 yılından itibaren çok kutuplu bir sistem desteklediği ve daha realist bir dış politikaya geçiş yapmaya başladığını kanıtlar nitelikte gelişmelerdir. 2000'li yılların başından itibaren Yeltsin'in başkanlığı döneminde kısa bir süre Başbakanlık yapan Putin'in bu defa Devlet Başkanı olarak göreve başlaması, 1993 yılından beri tartışılan Yakın Çevre Doktrini, 1996 yılından beri gündeme gelen "yeniden çok kutuplu düzen arayışı" söylemlerinin ve yaklaşımlarının kaldığı yerden sürdürüldüğü bir süreci başlatmıştır. Diğer bir deyişle, bahsi geçen söylemler ve yaklaşımlar ilk kez Putin'in iktidarı ile ortaya çıkmamış, Soğuk Savaş sonu erken dönemlerden beri tartışılmıştır. Bu anlamda bu söylemlerin ve yaklaşımların bir süreklilik arz ettiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla özellikle 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren Primakov Doktrini kapsamında daha net çizgilerle belirlenen RF'nin dış ve güvenlik politikası ile 2000'li yıllarda başlayan Putin dönemi RF'nin dış ve güvenlik politikaları birbirinin devamı niteliğinde olup büyük benzerlikler taşımaktadır. Bu konuda söylenebilir ki, Yakın Çevre Politikası ve Çok Kutuplu Dünya Düzeni söylemleri ve arayışları bir hükümet politikasından öte RF'de bahsi geçen dönemlerde bir devlet politikası halini almıştır. Bu anlamda RF'de özellikle Soğuk Savaş sonu erken dönemlerinde Kozirev'in dış politika yaklaşımıyla yaşanan kısa bir dönem "Atlantikçi" bakış açısının yerini, 1993 yılından başlamak üzere, fakat özellikle 1996 yılından itibaren Primakov'un atanmasıyla ve dönemin bölgesel ve küresel gelişmelerinin de etkisiyle Avrasyacı politikalar almaya başlamıştır. Putin iktidarı ile birlikte ise 2000 yılından itibaren bu politikaların daha güçlü şekilde sahiplenilmeye başlandığı söylenebilir. Bu konuda muhtemeldir ki

söylenilecek bir fark, Putin'in özellikle iktidarının ilk iki döneminde enerji ihracatı seviyesinin ortaya çıkarmış olduğu ekonomik büyüme ile birlikte zaman içerisinde bahsi geçen yaklaşımların siyasi zeminde de yer bulmaya başlamış olmasıdır. Diğer bir deyişle, RF'nin politikaları bağlamında altı çizilebilecek önemli hususun, Putin iktidarı ile birlikte zaman içerisinde bu realist eksenli, ulusal çıkarı önceleyen politikaların artık söylemsel düzeyde kalmayıp eylemsel olarak da karşılık verilmeye başlanmış olmasıdır. Bahsi geçen politikaların çalışma kapsamında olmamakla ve farklı bir çalışmanın konusu olmakla birlikte belirtilmesi gerekirse, özellikle 2007-2008 yıllarından itibaren bölgesel ve küresel politikalarda RF'nin etkisini artırmaya başlaması ile gerçekleştiğini ifade etmek mümkündür.

Ek Beyan / Declaration

Makalenin tüm süreçlerinde TESAM'ın araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

In all processes of the article, TESAM's research and publication ethics principles were followed.

There is no potential conflict of interest in this study.

The author declared that this study has received no financial support

Kaynakça

Alım, E. (2019). Rusya'nın büyük güç aktivizminde çok kutuplu dünyanın önemi. *Asya Studies*, (8), 53-65.

Ambrosio, T. (2001). Russia's quest for multipolarity: A response to US foreign policy in the post-cold war era. *European Security*, 10(1), 45-67. doi:10.1080/09662830108407482.

Balcı, A. (2021). *Türkiye, Rusya ve İran arasındaki İkili - Bölgesel güvenlik ilişkileri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Delong, M. (2020). The concept of Russian Federation foreign and security policy by Eugene Primakov. *Internal Security*, 12(1), 307-318. doi:10.5604/01.3001.0014.3205.

Erşen, E. (2018). Rusya'nın Suriye politikası: Fırsatlar, riskler ve tehditler. H. B. Yalçın ve B. Duran (Ed.), *Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri: Strateji Araştırmaları Serisi 1* içinde (3. bs., ss. 149-174). İstanbul: SETA.

Hamzaoğlu, H. (2020). Rus Dış Politikasında realist yaklaşım: Primakov doktrini ve Yakın Çevre kavramı. *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 8(24), 281-299.

Hamzaoğlu, H. (2022). Post-Cold War Russian-German relations: The New Balance of Powers in Europe?. *The Journal of Social Science* 6(12), 223-233.

İsmayıl, E. (2016). Rusya'nın Avrasya Birliği Politikası. *Avrasya Etüdüleri*, 1(49), 125-151.

Kolossov, V. ve Turovsky, R. (2001). Russian geopolitics at the Fin-de-siecle. *Geopolitics*, 6(1), 141-164.

Kipp, J. W. (2011). Russian military doctrine: Past, present and future. *Russian Military Politics and Russia's 2010 Defence Doctrine*.

Lynch, A. C. (2001). The realism of Russia's foreign policy. *Europe - Asia Studies*, 53(1), 7-31. doi:10.1080/09668130124714.

Melville, Andrei ve Shackleina, T. (2005). *Russian Foreign Policy in Transition: Concepts and realities*. Budapest: CEU Press.

Peterson, L. (2001). Başkan Putin ve icraatları "Rusya'da Eskiye Dönüş" olarak kabul edilebilir mi? *Avrasya Dosyası*, 6(4), 16-23.

Purtaş, F. (2005). Soğuk Savaş sonrası NATO'nun dönüşümü ve genişlemesi çerçevesinde Türk Amerikan askeri ilişkileri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 1(02), 7–30.

Putin, V. (2007). President of Russia. Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy. Access date: 24 Ekim 2023, <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>.

Rogov, S. (2005). A new turn in Russian-American relations. Adrei Melville ve T. Shakleina (Ed.), *Russian Foreign Policy in Transition: Concepts and Realities* içinde (ss. 349–373). Budapest: Central European University Press.

Rumer, E. (2019). The Primakov (Not Gerasimov) Doctrine in Action. Carnegie Endowment for International Peace. Access date: 3 Nisan 2022, <https://carnegieendowment.org/2019/06/05/primakov-not-gerasimov-doctrine-in-action-pub-79254>.

Sapmaz, A. (2018). *Rusya Federasyonu'nun askeri güvenlik refleksindeki dönüşüm*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Shearman, P. (1997). Defining the National Interest: Russian Foreign Policy and Domestic Politics. R. E. Kanet ve A. V. Kozhemiakin (Ed.), *The Foreign Policy of the Russian Federation* içinde (ss. 1–27). New York: Macmillan Press.

Sönmez, A. S. (2010). Yakın Çevre doktrini bağlamında Yeltsin dönemi Rusya Federasyonu'nun Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleriyle ilişkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27, 277–290.

Yılmaz, S. (2019). *Putin dönemi Rusya dış politikası ve güvenlik doktrinleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.